

Ад кастрычніка 1917 г. да лютага 1918 г.

(Да гісторыі Савецкае Беларусі).

Ж. З. Х.

III.

К моманту Кастрычнікаўскай рэвалюцыі ўсе абставіны надворнага і ўнутранага характару былі за тое, каб беларускі рэвалюцыйны рух прымаў нахіл улева. Пецярубурская гарадзкая і районныя арганізацыі Беларускай Соцыялістычнай Грамады амаль што канчаткова вызваліліся ад прыхых, з дадаткам народніцкай ідэялэгіі, элемэнтаў. Часткаю самі яны пакінулі Грамаду, часткаю апошняя паказала ім дарогу ад сябе.

Трэці зьезд Бел. Соц. Грамады 14—25 кастрычніка ў Менску, выявіўшы скрытныя адзнакі ідэялэгічнай раздвойнасьці, якая жыла ў ёй, пакінуў па сабе новы Цэнтральны комітэт з 12 асоб, Сярод гэтых 12 сябраў комітэту, якія мусілі застацца ў Менску, толькі двое былі левага кірунку, а дзесяць—правага.

Гэтыя выбары ў Цэнтральны Комітэт Бел. Соц. Грамады былі адказам яе згодных элемэнтаў на рэзкую левізну прадстаўнікоў ад некаторых арганізацыяў на III зьездзе і на сэсіі рады арганізацый і партыяў, (15—20), тут таксама заадно ўлічыліся ім і ўсе іншыя „грахі“ арганізацыйныя, якіх асабліва многа налічалі згоднікі за пецярубурскімі і бабруйскай арганізацыямі Грамады. Тым болей, што гэтыя грахі „левакоў“ выразна кідаліся ў вочы правым-грамадаўцам, якія бачылі рэчы скрозь ружовы туман нацыянальнага экстазу. Бурнасьць сэсіі Рады, пасяджэньне якой адмеціла магутны ўздых беларускага нацыянальна-рэвалюцыйнага руху ў вайсковых часьцях усіх фронताў, многалікі прыезд прадстаўнікоў вайсковых на зьезд беларус. вайсковых заходняга фронту, замацаваньне нацыянальна-рэвалюцыйнага руху, наогул,—зацьміла „вузкія і сухія“ пытаньні соцыялістычнай праграмы. Усё гэта намеры, „дробныя і блазныя“ пецярубуржцаў і бабруйчан, якія ўвесь час нясупынна хіляцца ўлева. Прыкладамі гэтага ўхілу былі: інцыдэнт прадстаўніка бабруйскай арганізацыі Бел. Соц. Грамады тав. Ш. на пасяджэньні сэсіі Рады і протэст прадстаўніка Пецярубурскай Гарадзкой Арганізацыі Бел. Соц. Грамады проціў пасылкі ў Раду Народаў у Кіеве прадстаўнікаў ад беларускай буржуазіі. Тут-жа, побач, чытаўся і паўсюжыўся ліст старшыні Маскоўскае Арганізацыі А. Бурбіса да Менскай Арганізацыі, каб тая протэставала супроціў намеру Пецярубурскай Арганізацыі на выбарах у Устаноўчы Сойм блэкавацца з інтэрнацыяналістамі. У сваім лісьце ад Маскоўскай Арганізацыі Бел. Соц. Грамады А. Бурбіс пісаў:*) „Прачытаўшы ў № 479 ад 13 X г. г. „Дело Народа“

*) Ліст ад 15 кастрычніка.

паведамленьне, што „Цэнтр. Комітэт“ (лапкі А. Бурбіса Ж. Х. З.) Б. С. Г. пастанавіў блёкавацца з „інтэрнацыяналістамі“ (лапкі А. Бурбіса Ж. Х. З.), я, ведаючы, што Маскоўскі Комітэт Б. С. Г. як і ўся „Б. С. Г.“ (лапкі А. Бурбіса. Ж. Х. З.) стаяць зусім на іншым становішчы—прапаную Менскай Organізацыі паведаміць Маскоўскі Комітэт, ці і Менская Organізацыя згаджаецца з Петраградзкай, а калі не, дык ці заявіла свой протэст. Справа гэтая ставіцца на абгавор Маскоўскай Organізацыі, пасля чаго яна апублікуе, што *Петраградзкая організацыя нічога супольнага ня мае са старою Бел. Соц. Грамадой**, а калі Вы згаджаецеся з Петраградзкай, дык таксама і з Вамі. Чакаю адказу без правалокі.

Прадсядацель Маскоўскага Комітэту Бел. Соц. Грамады Ал. Бурбіс“.

Прыведзеныя прычыны і наогул уплывы Петраграду на паявненне беларускага рэволюцыйна-соцыялістычнага руху паводлуг ухілу ўлева агульна расійскай рэволюцыі, ясна казалі правай большасці дэлегатаў зьезду Бел. Сац. Грамады, што цэнтр Грамады мусіць застацца ў Менску. З пункту гледжаньня найбольшага ўплыву Грамады на нацыянальны беларускі рух, які натуральна імкнуўся ў Менск, рашэньне гэта было правільным. Аднак правыя грамадаўцы менш усяго лічыліся з гэтым. Галоўным мотывам пераносу Цэнтральнага Комітэту Бел. Соц. Грамады ў Менск былі мотывы сяродпартыйныя: Петраградзкія organізацыі ня мелі „нічога супольнага са старою Б. С. Г.“, традыцыі якое застаўлялі прымаць пад сваё ўлоньне агульнабеларускі рух. Самазапэўненне ў адналітнасьць па соцыяльнаму складу беларускага народу, прыўнесенае ў першыя часы ўзросту беларускага нацыянальнага руху з народніцкай ідэялёгіяй, аставалася ў большасці грамадаўцаў да самага Кастрычніка. Ня гледзячы на многія прыклады, якія паказалі абмылковасьць гэтага, засьведчыўшы выразную тэндэнцыю з боку шляхецка-буржуйнай інтэлігенцыі і розных выпадковых спадарожнікаў выкарыстаць беларускі рух для сваіх мэтаў, ня гледзячы на многія прыклады, яны не расталіся з гэтай сваёй думкай. І згодна ёй павялі далейшую політыку.

Правёўшы ў Цэнтральны Комітэт у ліку 12 асоб прадстаўніка Петраградзкай Гарадзкой Organізацыі (завочна), тут-жа большасць зьезду адумалася, што зрабіла „неактычнасьць“, ад якое можа не паздаровіцца ў далейшым, і пасьпяшыла яе паправіць наступнай рэзолюцыяй:

„З прычыны таго, што наконт Ж. ёсьць сумненьне, што ён можа выйсьці з партыі (?)—даць мажлівасьць Цэнт. Комітэту залічыць у свой склад Ж. пасля атрымання ад яго вестак наконт свайго намеру; пры гэтым, у выпадку выйсьця Ж., уступіць у Ц. К. тав. Ласко ў якасьці кандыдата“.

Гэтая перасьцярога ў адносінах аховы новага Ц. К. Бел. Соц. Грамады ад левага элементу была зусім дарэмнай: нельга было захаваць цэлым тое, у чым праз даўгі час ужо адмячаліся шчыліны. Назаўтра-ж пасля зьезду Пецяярбургская Organізацыя кінула глядзець на Менск тым вокам, якім глядзела дагэтуль. Перад ёю адчыняліся іншыя шляхі ў далейшым змаганьні ў галінах нацыянальнага пытаньня. Гэткія шляхі акрэсьліваў агонь Кастрычнікаўскай Рэволюцыі, якраз супаў з днём заканчэньня III Зьезду Бел. Соц. Грамады. У Кастрыч-

* Гэты ліст сябра староў (да рэволюцыі 1917 г.) Бел. Соц. Грамады лішні раз сьведчыць, што Пецяярбургскія organізацыі Бел. Соц. Грамады былі з іншым політычным кірункам, чымся другія organізацыі яе.

нікаўскім паўстаньні чынны ўдзел прыняла Нараўская районная організацыя, якая гэтым палажыла канчатковую мяжу падзелу між згодніцкім элементам сярод беларускіх соцыялістых і іх рэволюцыйным крылом. Гэтая акцыя работніцка-пролетарскай часткі Бел. Сац. Грамады была больш, чым акцыяй прызнання Савецкага ладу—гэта быў першы крок да організацыі тае савецка-куністычнае ідэялёгіі, якая прывяла праз організацыю Беларускай Соцыял-Дэмакратычнай Рабочай Партыі большавікоў да залажэньня Беларускай Соцыялістычнай Савецкай Рэспублікі. Праўда, у той час крок Нараўскае організацыі і асобных сябраў з другіх раённых організацыяў, паказаны ўдзелам у актыўнай чыннасьці Кастрычнікаўскай рэволюцыі, быў залевым і для Пецяўбургскае Гарадзкае Организация Грамады. Апошняя, парваўшы з правымі організацыямі ў Менску, зразу яшчэ не магла зрабіць пераскоку да большавікоў. Гэта было-бы ненатуральным ды па зьместу маламажлівым. Гісторыя разьвіцьця беларускага рэволюцыйнага руху прадназначыла яму пэўны паступовы ход да прадзельных рубяжоў на працягу выкрэсленага тэрміну. Левая частка Бел. Сац. Грамады, як-бы сьвядома прытрымлівалася гэтага закону. І таму 25 кастрычніка, пакуль, не захапіла яе цалкам і на Кастрычнікаўскую рэволюцыю Пецяўбургская Гарадзкая Организация адказала гэткай рэзолюцыяй, прынятай на сходзе ад 4 лістапада: «Рэволюцыя, зробленая большавікамі 25 кастрычніка, ёсьць skutак політыкі коаліцыйнай улады. Бел. Сац. Грамада (разумеюцца левыя яе элементы Ж. Х. З.), пасля першага крызісу ў часовым правіцельстве стала на пункт гледжання абароны лэзунгу „аднароднага соцыялістычнага правіцельства“, якое-бы адно магло мець пад сабою цвёрдую глебу. Гэта правіцельства, апіраючыся на прыхільнасьць усёй дэмакратыі, магло-б прывясьці краіну да міру і Устаноўчага Сойму. Гэты пункт гледжання Бел. Соц. Грамада бараніла і ў сваёй дэкларацыі на Дэмакратычнай нарадзе і прытрымліваецца апошняй і ў сучасны момант. Не паглыбляючыся ў ацэнку зробленай большавікамі рэволюцыі, Бел. Соц. Грамада бачыць выйсьце з сучаснага становішча ў стварэньні адзінае соцыялістычнае ўлады (ад большавікаў да меншавікаў), якая і павінна прывясьці краіну да міру, а рэволюцыю да захавы. Абедзьве варожыя стараны дзеля інтарэсаў дэмакратыі прызваюцца да максымальнага організацыйных уступак**».

Як відаць, рэзолюцыя носіць на сабе адбітак прымірэнчага тону, якім гаварылі ў той час інтэрнацыяналістыя і вядомы «Вікжэль». Аднак думкі, праведзеныя ў ёй, ня гледзячы на некаторую одортуністычнасьць, ня чужыя тады і многім адзінкам з большавіцкай партыі, наагул ішлі далёка ў бок прымірэньня з Кастрычнікаўскай рэволюцыяй. Чынны ўдзел у паўстаньні, які прыняла Нараўская організацыя, яе хуткае перайменаваньне ў Беларускаю Соцыял-Дэмакратычную Рабочую Партыю большавікоў, пасылка прадстаўніка ў большавіцкі Петраградзкі Савет Рабочых і Салдацкіх дэпутатаў**) ня толькі ня выклікалі нараканьняў з боку Цэнтральнай Гарадзкай Организация Грамады, а сустракаліся з прыемнасьцю. А гэта, з свайго боку, давала магчымасьць падтрымліваць цесныя зносіны паміж абедзьвюмі гэтымі беларускімі організацыямі.

*) Пратаколы сходу Петраградзкай Организация Бел. Сац. Грамады. Архіў Бел. Соц. Грамады.

**) Левая Бел. Соц. Грамада таксама мела свайго прадстаўніка ў Пецяўбургскім Савеце Рабочых і Салдацкіх дэпутатаў пасля Кастрычнікаўскай рэволюцыі.

Пэўна, што гэтыя зносіны мелі сваім skutкам далейшае ўпартае паступовае лявенне Пецярбургскай Гарадзкой арганізацыі Бел. Соц. Грамады і звязаных з ёю Бабруйскай і Віцебскай арганізацый. Незалежна ад Цэнтральнага Камітэту, які заставаўся ў Менску і як гэтка, не даваў аб сабе ніякіх дырэктыв, камітэты левых Арганізацый Бел. Соц. Грамады наогул, а Пецярбургскі ў асобку, вялі самастойную палітыку. Пры гэтым ясна адчувалася негэраходная ідэявая прорва, якая ляжала паміж Менскам і Пецярбургам. Праўда Менск стараўся пакрысе засыпаць яе, зварочваючыся час ад часу з рознымі дарадамі ў Пецярбург. На канчатковы разрыў Менск ня йшоў. Аб гэтым кажа тое, што ў спіску на выбарах у устаноўчы Сойм ад Бел.-Соц. Грамады, складзенаму ў Менску, быў пастаўлен (4) і сябар Пецярбургскай Арганізацыі яе.

Але гэта былі апошнія спробы захавання таго ці іншага кантакту паміж беларускімі Пецярбургам і Менскам. Розныя здарэнні яго няшчадна расстройвалі. Асабліва пасабіў гэтаму наладжваны Усебеларускі Зьезд. Ініцыятыва склікання яго паўстала ў сярэдзіне лістапада. Яе паднялі перш усяго Менскія беларускія арганізацыі: Вялікая Рада, Вайсковая Цэнтральная Рада, Белар.-Соц. Грамада і Беларускі Спаўняючы Камітэт Заходняга Фронту. У сярэдзіне лістапада гэтыя арганізацыі выпусцілі адозву „да ўсяго народу беларускага“. Адозва лічыць неабходным хутка зрабіць згоду з Нямецчынай, аб'яднаць парэзаную фронтам Беларусь, пабудаваць яе, як дэмакратычную рэспубліку, злучаную з Вялікарасіяй і іншымі суседнімі рэспублікамі на аснове фэдэрацыі; бяз выкупу перадаць працоўнаму народу ўсе панскія, царкоўныя, скарбовыя і царскафамільныя землі; без адкладу пачаць фармаванне беларускага нацыянальнага войска.

Рашэнне Менскіх беларускіх арганізацый склікаць агульнабеларускі зьезд у Менску ўстрыжыла так званы, беларускі Абласны Камітэт, зложаны ў лістападзе месяца ў Петраградзе пры Ўсерасійскім Савеце Сялянскіх Дэпутатаў з эсэраўска-абласьніцкім настроем. Маючы выразна расійскі характар, не прызнаючы беларускае культуры, хаваючы ў сваёй істоце процібеларускія ідэі—абласны Беларускі Камітэт меўся спаралізаваць беларускі нацыянальна-рэвалюцыйны рух, меўся стаць яго гэгэмонам. Вось сьледам за Менскімі арганізацыямі, а менавіта, 17 лістапада, Беларускі Абласны Камітэт выдае ад сябе „Дэкларацыю“, у якой, абгаварыўшы агульнае становішча Расіі і ў асобку Беларусі, кажа: „Мы звяртаемся да працоўнага беларускага сялянства, да земскіх і гарадзкіх самаўрадаў Беларусі, да коопэратываў, саветаў сялянскіх дэпутатаў, да ўсіх беларусаў-ваякаў, да беларускай сялянскай інтэлігенцыі ў асобах настаўнікаў і да ўсяго насяленьня нашай радзімы, неадкладна паставіць на чаргу пытаньне аб лёсе Беларусі. Заложаны ў Петраградзе Беларускі Абласны Камітэт пры Ўсерасійскім Савеце Сялянскіх Дэпутатаў, улічваючы мажлівасць гібелі свае радзімы і заваёваў рэвалюцыі, узяў на сябе вялікі, гістарычна-адпаведны пачатак для арганізацыі працоўнага беларускага сялянства вакол ідэі заснавання *Аўтаномна-Вольнай Беларусі, як часткі Расійскай Фэдэрацыйнай Рэспублікі.* (Курсіў наш Ж.З.Х.).

З гэтае прычыны Камітэт уступіў на шлях абароны цэласьці Беларусі ў адпаведных дзяржаўных установах у Пецярбурзе і рашыў узяць на сябе пачатак склікання надзвычайнага беларускага зьезду.

Браты беларусы! Наш лёс у сьмяротнай небясьпецы. Яго мы можам абараніць неадкладнай арганізацыяй“.

Адначасова з агітацыйнай падгатоўкай да скліканьня зьезду, Беларускі Абласны Комітэт пачаў рабіць захады перад Савецкай уладай, у асобе Народнага Камісарыяту па нацыянальных справах, каб атрымаць матар'яльную дапамогу на арганізацыю зьезду. Народны Камісарыят па нацыянальных справах абяцаў падтрымаць хадайніцтвы.

Гэткім чынам стварылася заблытанасьць, якая пагражала расстроіць цэльнасьць і паўнату зьезду. Менскія беларускія арганізацыі выяўлялі гэта сабе, і далі знаць Пецярбурскаму Комітэту Бел. Соц. Грамады павясьці перагаворы з Беларускім Абласным Комітэтам на конт пагоджанасьці ў справе скліканьня зьезду.

Агульна-беларускі зьезд, наогул, прадстаўляў сабою зьявішча на столькі значнае, што не зацікавіцца ім было нельга. Тым болей, для левай палавіны Беларускай Соцыялістычнай Грамады і Беларус. Соцыял-Дэмакратычнай партыі, арганізаванай з Нараўскай раённай арганізацыі Бел. Соц. Грамады, якія мелі ўсе данія мець уплыў на рашэньні зьезду. Хто-б яго ні склікаў—абедзьве гэтыя партыі павінны прыняць на ім чынны ўдзел. Але ўсе ўмовы казалі за тое, каб зьезд быў склікан у Менску, а не ў Рагачове, на чым настайвалі абласьнікі. Для Пецярбурскіх беларускіх арганізацыяў, таксама, было пажадана, каб зьезд пайшоў пад кіраўніцтвам менскіх беларускіх партыйных і політычных устаноў—па гэтакім мотывам—калі ў Менску пераважвалі беларускія правыя—грамадаўцы, ужо далёка адыйшоўшыя ад сваіх нядаўніх таварышаў, левых грамадаўцаў,—то ўсё-ж для апошніх менчукаў з Грамады і Радаў былі больш прыемнымі па шыраце й вытрываласьці сваіх соцыялістычных і нацыянальных ідэй, чым пецярбурскія абласьнікі, напалову правыя эсэры, напалову кадэты і проста нявыразныя політычна элементы. Петраградзкая Арганізацыя Грамады, як і сябры іншых арганізацыяў апошняй, добра ведалі пахаджаньне, настрой, політычную пляцформу і мэты Беларускага Абласнога Комітэту. Яго легальнае існаваньне ў тую пору, калі эсэры, наогул, адыходзілі ў падполье, арганізуючы там контр-рэвалюцыйныя выступленьні юнкераў і дробную буржуазію проціў Савецкай улады, цяпер паказваецца проста недарэчным. Можна зьясьніць гэта толькі гарачнасьцю бягучага моманту, захопам арганізацыйна-дзяржаўнай працы, што давала мажлівасьці Савецкай уладзе мець справу з дужа сумненымі эсэрамі, якія ў большасьці сядзелі ў Беларускім Абласным Камітэце.

Усё-ж, абмінуць Беларускі Абласны Комітэт і пачаць справу скліканьня зьезду паміма яго—было нерацыянальна і з боку Пецярбурскай Арганізацыі Бел. Соц. Грамады. Комітэт апошняй прыняў прапазыцыю з Менску папрабаваць вясці перамовы з абласьнікамі аб сумесным зьездзе ў Менску, і паслаў у Абласны Комітэт тав. Ч. і Ш—ка для перамоў. Аднак прапазыцыі Менскіх беларускіх арганізацыяў і політычных устаноў не здавальнялі абласьнікоў. На першы раз тыя й слухаць не хацелі каб пайсьці на ўступкі і згадзіцца на зьезд у Менску на 5 сьнежня. Прышлося завязаць доўгія спрэчкі, угаворы, пайсьці на розныя ўступкі, гаварыць з прадстаўнікамі Пецярбурскай Арганізацыі Бел. Соц. Грамады і непасрэдна па простаму проваду з Менскам, пакуль да сьго-таго дагаварыліся, згадзіўшыся на скліканьне зьезду ў Менску, але на 14 сьнежня.

зямлі, дзеля захавання роднага краю і агараджэння яго ад падзелу і адрыву яго ад Расійскай Дэмакратычнай Фэдэратыўнай Рэспублікі. Першы Усебеларускі Зъезд пастанаўляе: неадкладна заснаваць з свайго складу орган краёвай улады ў выглядзе Усебеларускага Савету Сялянскіх, Салдацкіх і Рабочых дэпутатаў, які часова становіцца на чале кіравання краем, уваходзіць у дзелавыя зносіны з цэнтральнаю ўладаю, якая адпаведна перад Саветам Рабочых, Салдацкіх і Сялянскіх Дэпутатаў*.

Праўда, нельга сказаць, каб у пастанове „аб самавызначэнні Беларусі“ біла ў вочы рэзка згодніцкая думка: левы блёк ня даў ёй выявіцца ў поўнай меры, дзякуючы чаму прышлося пастанову прыняць блытаную, з затуманеным сэнсам, што і відаць з прыведзенага сказу. Беларусь абвясчалася з „рэспубліканскім дэмакратычным ладам“, у якім будзе вышэйшы кіраўнічы орган „савет сялянскіх, салдацкіх і рабочых дэпутатаў“. Гэтага нельга растлумачыць нязнаннем розніцы між дэмакратыяй і саветамі—тут хавалася знаёмая тактыка згодніцтва. Гэта тактыка зьбіла з панталыку і настроены нацыянальна левы блёк зьезду.

І вышла, нарэшце*), што ў астатнюю хвіліну свае працы Усебеларускі Зъезд аказаўся суцэльным ва ўсёй сваёй масе. Хто ведае, як-бы пайшла яго праца далей, да чаго-б яна давяла—толькі ўсё-ж можна зараз сказаць, што ўплыў левага блёку меў вялікае значэнне і глыбокі адбітак на ўсіх пастановах і рэзолюцыях зьезду. Дачасная сьмерць зьезду на нейкі момант ашаламаніла ўсіх дэлегатаў, без разбору іх політычнага напрамку. Сябры левага блёку, недаваўшыся разам з другімі разыйціся, былі заарыштованы і гэтым сканфужаны, нават раззлаваны. Да прадстаўнікаў мясцовай менскай улады паднялася воражасьць. Яшчэ больш падлівалі нафты ў агонь папрокі леваблэкаўцаў з боку згоднікаў, каторыя стараліся выкарыстаць роспуск зьезду ў мэтах агітацыі супроціў савецкай улады.]

Пецяярбургскія беларускія соцыялістычныя арганізацыі—Грамады і Соц.-Дэм. Партыі сустрэлі вестку аб здарэннях са зьездам у Менску таксама здзіўлена. Ніхто не хацеў верыць, што зъезд так кончыўся, і пад свежым уражаньнем Пецяярбургская Арганізацыя Бел. Соц. Грамады на агульным сходзе 4 студзеня 1918 г., заслухаўшы даклад аб Агульнабеларускім зьездзе, прыняла гэткую рэзолюцыю: „Пецяярбургская Арганізацыя Беларускай Соцыялістычнай Грамады лічыць роспуск Усебеларускага зьезду нейкім непаразуменьнем з боку дэмакратыі, якая сучасна трымае ўладу. Даючы правы нацыям на самавызначэнне, гэтым даецца палёгка для вядзеньня клясавай барацьбы. Падобныя выпадкі, як роспуск Усебеларускага зьезду, узводзяць дэмакратыю на шлях шовінізму, воражнасьці і разладу паміж яе нацыянальнымі часткамі. Пецяярбургская Арганізацыя Бел. Соц. Грамады, як прадстаўніца рэволюцыйнай беларускай дэмакратыі, зьвяртаецца з клічам да расійскай дэмакратыі наогул і да дэмакратыі розных нацыяў, захоўваць між іншымі вялікімі прынцыпамі рэволюцыі і прынцып права на свабоднае самавызначэнне народаў, як залог на скарэйшае дасягненне панства інтэрнацыянальнага соцыялізму“.]

*) У момант галасавання пастановы пасяджэнне зьезду было перарвана начальнікам менскага гарнізону, які з'явіўся на зъезд, каб яго распусьціць.

Прыведзеная рэзолюцыя была амаль што адзінай спробай рэагавання з боку Пецябурскай Організацыі Бел. Соцыял. Грамады на роспуск Агульна-беларускага з'езду ў Менску. Уложаны ў яе настрой з часам таксама патроху расплываўся. А агульнарасійскія здарэнні, цэнтрам якіх быў Пецябург, засланылі сабою ад Пецябурскай Організацыі Бел. Соц. Грамады далейшыя пасляз'ездаўскія акцыі, застаўленай у Менску Рады З'езду.

На пятае студзеня 1918 году быў назначан тэрмін для адчынення Устаноўчага Сойму. Ішла кіпучая праца сярод соцыял-згоднікаў, буржуазіі і чорнай контр-рэвалюцыі па арганізацыі сіл для выступлення ў гэты дзень.

З боку Савецкае улады прымаліся падгатоўчыя крокі сустрэць ворага ў поўнай баявой гатоўнасці. Пуцябург жыў у трывожным настроі, чакаючы буйных здарэнняў на гэты дзень.

Беларуская Соц.-Дэмокр. Партыя мела свой выразны пагляд на падзеі, якія мелі быць: яна ішла разам з Савецкаю уладаю. Патрэбна было выявіць свае адносіны да Устаноўчага Сойму і левай частцы Беларускай Соцыялістычнай Грамадзе. Гэта мусіла ўзяць на сабе Пецябургская яе арганізацыя.

За некалькі дзён да пятага студзеня, у канцы сьнежня, пытаньне аб адносінах да Устаноўчага Сойму разглядалася ў Савеце нацыянальна-соцыялістычных партыяў, куды ўходзілі прадстаўнікі ад Бел. Соц. Грамады. Пецябурская Організацыя Грамады дэлегавала на пасяджэньне двух сваіх прадстаўнікаў. Вострасьць пытаньня прыцягнула на пасяджэньне Савету, якое адбылося на кватэры правага эсэра П. Шаскоўскага, прадстаўнікоў ад усіх нацыянальна-соцыялістычных партыяў, якія ўваходзілі ў „блэк нацыянальна-соцыялістычных партыяў“*). Сабралася каля 15 чалавек, перад якімі і было пастаўлена пытаньне аб удзеле ў дэманстрацыі 5 студзеня. Старшыня пасяджэньня П. Шаскоўскі, крануўшыся бягучага моманту і значнасьці Устаноўчага Сойму, як вышэйшай, доўга чаканай, народнай вярхоўнай інстытуцыі, запрапанаваў „разам з усёй дэмакратыяй“ і нацыянальна-соцыялістычным партыям прыняць удзел у „усенароднай дэманстрацыі за ахову Устаноўчага Сойму“. Прадстаўнікі Дашнакцютюн эс-эраў і Трудавой-Народна-Соцыялістычнай Партыі падтрымалі П. Шаскоўскага, абяцаючы вялікія падарункі нацыянальнасьцям з боку абароненага ад бальшавікоў сойму.

Але іх довады ня ўсіх пераканалі. Першымі—прадстаўнікі Бел. Соц. Грамады падалі заяву, што яны ня прымуць жаднага ўдзелу ў дэманстрацыі супроць разгону Устаноўчага Сойму. Заява зрабіла ашаламляючае ўражаньне на яго прыхільнікаў, з другога боку, сустрэўшы спягату ад прадстаўнікоў Грузінскіх Соцыялістыч-фэдэралістыч і літоўскіх народнікаў, якія таксама выказаліся супроціў дэманстрацыі. Зусім зразумела, што пасяджэньне не магло далей цягнуцца і яго ўдзельнікі разышліся... На гэты раз яны разышліся з тым, каб больш ужо ня сходзіцца.

Пытаньне аб Устаноўчым Сойме, у які нацыянальна-соцыялістычныя партыі выбіралі ў Пецябурэе ў блёку з Трудавой-народна-соцы-

*) У „блэк нацыянальна-соцыялістычных партыяў“ уваходзілі: Беларуская Соцыялістычная Грамада, Полей Ціон, Жыдоўская Соцыялістычная Партыя, Літоўскія Народнікі, Сояцылістыя-Фэдэралістыя Грузіі, Польская Партыя Соцыялістычная, Дашнакцютюны і інш.

ялістычнай партыяй, паслужыла прычынаю сьмерці натуральна складзенаму блёку нацыянальна-соцыялістычных партыяў. Розныя па сваіх політычных, соцыяльных і эаномічных поглядах, нацыянальна-соцыялістычныя партыі не маглі шчыльна зьядняцца на аднэй нацыянальнай пляцформе. Жыцьцё вымагала раўняцца па клясавай лініі, якая адна вечна ляжыць у аснове рэволюцыйных выбухаў—а гэта было ім не пад сілу. І пасаджэньне Савету нацыянальна-соцыялістычных партыяў у канцы сьнежня было апошнім актам блёкаўскай чыннасьці.

Пецярбургская Організацыя Беларускай Соцыялістычнай Грамады на сваім агульным сходзе ў студзені перад адчыненнем Устаноўчага Сойму, па дакладу тав. Жылуновіча, пастанавіла: „У дэманстрацыі 5 студзеня ня прымаць удзелу“).

Гэткім чынам Левай Бел. Соц. Грамадаю быў зроблен яшчэ адзін рашучы крок да збліжэньня з Савецкаю ўладаю і Комуністычнаю Партыяй. Факт роспуску Ўсебеларускага зьезду ў Менску хутка адыйшоў на задні і ўражаньне ад гэтага няпрыметна згладжвалася. Усё больш і ясьней вызначаліся перад левай паловай Беларускай Соцыялістычнай Грамады пэрспэктывы грунтоўнай пастаноўкі нацыянальнай політыкі ў праграме Савецкай улады. Тыя шляхі, на якіх тапталася большасьць Грамады да Кастрычнікаўскай рэволюцыі і з якіх усё яшчэ не саступаў Савет Усебеларускага Зьезду, павёўшы сваю працу ўпатайку, быў асуджан левай яе паловай. У Савецце не засталася ніводнага леваграмадаўца і сама пастанова яго аб тым, што ён „прызнаецца выкапаўчым органам, на абавязках якога ляжыць правясьці ў жыцьцё ўсе вырашэньні і пастановы зьезду“ а таксама, што ён пераймае ад усіх беларускіх арганізацыяў, як Вялікая Рада, Абласны Комітэт і інш., уладу на сябе—гэта не заўважалася Пецярбургскай Організацыяй Бел. Соц. Грамады. Апошняя, разам з другімі левымі арганізацыямі Грамады, лічыла, што Менск не прывядзе к пастаўленым сабе беларускімі працоўнікамі мэтам.

Перад ёю яскрава вызначыўся іншы шлях, на які амаль не з самага моманту лютаўскай рэволюцыі, яна ціха, упарта і ўпэўнена накіроўвала. Гэты шлях вёў да шчыльнага прылучэньня к прынцыпам Савецкае ўлады.

На другі дзень пасья Кастрычнікаўскай рэволюцыі, калі паўстала Савецкая ўлада—нацыянальнае пытаньне паднялося на ўступ дзяржаўнага. Адначасна з іншымі народнымі камісарыятамі быў заснован Народны Камісарыят па нацыянальных справах. На яго чале стаў знаўца нацыянальнага пытаньня т. Сталін. Гэта сьведчыла ўсім і кожнаму, што Савецкая ўлада ў пяршыню ў гісторыі падняла нацыянальнае пытаньне на ровень другіх важнейшых пытаньняў дзяржаўнага будаўніцтва. Бяз гэтага пытаньня, высунутага наверх самой рэволюцыяй, нельга ця толькі паглыбіць яе заваёвы, а нават, нельга і ўтрымаць іх. Затое, пры правіловым падыходзе да вырашэньня нацыянальнага пытаньня, мажліва, разьбітую на многалікасьць нацыянальных, варажых адна другой краін, пабудоваць магутную, непаборную дзяржаву. Організацыі Левай Беларускай Соц. Грамады, а ў асобку Пецярбургская Організацыя яе верыла, што Савецкая ўлада якраз і прызвана законам соцыяльнага разьвіцьця гэта зрабіць. 4 студзеня на тым-жа агульным сходзе Пецярбургскай Організацыі Белар. Соц. Грамады было рэшана

*) Пратаколы пасаджэньняў Пецярб. Організацыі Бел. Соц. Грамадч.

па пытаньню „аб заснаваньні беларускага нацыянальнага камісарыяту“ „Патрэбнасьць гэткага камісарыяту абавязкова. У бліжэйшы-ж час склікаць аб'яднаную сходку з прадстаўнікоў Бел. Соц.-Дэм. Партыі, Белар. Соц. Грамады, аб'яднаньня беларусаў чыгуначнікаў і беларусаў вайсковых (ад комітэту зьезду беларусаў-войнаў пецярбургскага гарнізону) для ўсебаковага абгавору гэтага пытаньня“*).

К гэтаму часу пры Народным Камісарыяце па нацыянальных справах ужо існавалі польскі, літоўскі, жыдоўскі і інш. нацыянальныя камісарыяты. Спробавалі таксама адчыніць свой нацыянальны камісарыят грузіны. Праўда, у канцы лістапада зрабілі крокі к гэтаму і беларускія абласьнікі. Аднак апошнім не паверылі, бачачы ў іх дужа сумненых прыхільнікаў да Савецкае ўлады, ужо раз абмануўшых яе даверра**). У інтарэсах рэволюцыі. Трэба было беларускую нацыянальную справу перадаць у рукі рэволюцыйным элементам, блізкім да Комуністычнае партыі. Гэткімі былі—Белар. Соц.-Дэмок. Рабочая Партыя і Левая Беларускае Соцыяліс. Грамада. Першая, шчыльна збліжалася з Комуністычнаю (у той час Соцыял-Дэмакратычнаю) Партыяй бальшавікоў і сваёю праграмаю і сваёй тактыкай. Вось тады й пачала Белар. Соц.-Дэм.Раб. Партыя перагаворы з Народным Камісарыятам па нацыянальных справах адносна заснаваньня Беларускага Нацыянальнага Камісарыяту. Пецярбургская Організацыя Бел. Соц. Грамады сваёю пастановаю ад 4 студзеня згадзілася прылучыцца да гэтага.

Гэткім чынам адчынілася першая мажлівасьць да супрацоўніцтва з Савецкаю ўладаю беларускіх нацыянал-соцыялістых. Ужо канчаткова парывалася ўсякая сувязь з Менскам, калі што й кратала таго ці іншага пецярбуржца-грамадаўца—то гэта было простым адбіткам перажытага, як бывае часамі з успамінамі аб дзяцінстве.

З другога боку, трэба сказаць, што і Менск махнуў рукою на Пецярбург. Усё патрэбнае, больш-менш прыгоднае да правядзеньня шовіністычна-соцыялістычнай тактыкі ў менскіх умовах, атручаных варажасьцю да „угоньнікаў беларускае справы“—было часткаю выцягнута ў Менск, часткаю само адпала ад рэволюцыйнага ядра. Канчатковае разыходзьдзе з Пецярбургам—разьвязвала рукі на вольную, бязмінтрэжную акцыю. Карыстаючыся гэтым Савет Усебеларускага Зьезду пад уплывам Цэнтральнага Комітэту Бел. Соцыял. Грамады, бадай што цалкам ухадзіўшага ў Савет, паспрабаваў прадэманстраваць яшчэ раз протэст супроціў „разгону“ Усебеларускага Зьезду—на гэты раз на Усерасійскім Зьездзе Саветаў Рабочых, Сялянскіх і Салдацкіх Дэпутатаў 10 студзеня.

На гэты, трэці лікам, Усерасійскі Зьезд зьехалася каля сямі дэлегатаў і ад розных організацыяў Белар. Соц. Грамады.

Адзін з іх, Грыб, і прыняў на сябе заданьне выказаць перад зьездам протэст проціў Менскай большавіцкай улады. Атрымаўшы слова на адным з пасяджэньняў, ён расказаў гісторыю Усебеларускага Зьезду і абмяляваў у чорных фарбах процэс „яго разгону“ менскімі бальшавікамі... Аднак уражаньне ад прамовы Грыба было згладжана ўнесенай прадстаўніком Левай Бел. Соц. Грамады (Пецярбургскай Організацыі) рэзолюцыяй, у якой „разгон“ лічыўся простым непаразуменьнем,

*) Пратаколы сходаў Пецярбургскай Організацыі Бел. Соц. Грамады.

***) Абласьнікі не апраўдалі сваіх абяцанак у справе правядзеньня савецкае палітыкі на Усебеларускім зьездзе.

а зьезд заклікаўся да правіловага вырашэньня нацыянальнага пытання. Праўда, прмова т. Сталіна, пакіраваная на адказ Грыбу, і адмячаўшая Усебеларускі Зьезд—зьездам памешчыкаў—зрабіла цяжкаватае ўражаньне неправіловасьцю фактаў на ўсіх дэлегатаў зьезду беларусаў, пачынаючы ад правых грамадаўцаў да Соцыял-Дэмакратаў бальшавікоў. Але гэта ўражаньне ня мела адмоўных skutкаў на далейшае замацаваньне адносін паміж бальшавікамі і леваграмадаўцамі. Словы т. Сталіна—былі дань часу—бурліваму, кіпучаму часу, калі трэ было пад пагрозай нямецкага імперыялізму абараняць соцыялістычную радзіму. Пры тым, даючы няпрыемны водзў аб Усебеларускім Зьездзе, т. Сталін адначасова дыхтаваў вогнекрылыя словы Дэкларацыі праваў працоўнага і эксплёатаванага народу“, у якой, паміж іншым, клалася моцная падваліна да далейшай нацыянальнай палітыкі Савецкай улады ў гэтых словах: „Расійская Рэспубліка Саветаў устанавілацца на фундамэнце вольнага хаўрусу вольных нацыяў, як фэдэрацыя Саветаў Нацыянальных Рэспублік“ і далей: „Зьезд настойвае на тым, каб поўнасьцю парваць з палітыкаю буржуйнае цывілізацыі, якая будавала дабрабыт абірацеляў сярод нямногіх выбраных нацыяў, каб зрабіць нявольнікамі сотні мільёнаў працаўнікоў—жыхароў Азіі, у калёніях наогул і ў малых краях“.

„Разгон“ Усебеларускага Зьезду меў тыя-ж мотывы і тую прычыну, што і роспуск Устаноўчага Сойму. Гэта было ясна і зразумела для Левай Белар. Соц. Грамады, якая праз сваіх дэлегатаў на Трэцім Усебеларускім Зьездзе Саветаў, зараз-жа пасыла прамовы т. Сталіна, у будынку зьезду ў сур'ёз абгаворвала пытаньне аб пасылцы свайго прадстаўніка ў Брэст-Літоўск, на мірныя перагаворы. Пасланьнікі Менску ў Брэст-Літоўск вылажылі гэн. Гофману сваю крыўду на бальшавікоў за заняцьце імі Беларусі і за разгон Усебеларускага Зьезду—ужо прымаліся Пецярбурскаю Організацыяй Бел. Соц. Грамады за сваіх непрыяцеляў. Бальшавікі—то выказчыкі волі беларускага працоўнага народу, які ім даручыў свой край, каб зрабіць яго вольным і незалежным. Гэта мусіла высьціся на мірную нараду, у адказ на ўпікі Вільгельмскага агента т. Троцкаму за разгон таго-ж Усебеларускага Зьезду... Некаторыя прычыны не пазволілі гэтаму здзейсьніцца—прадстаўнік беларускіх рэволюцыйных соцыялістых ня мог паехаць у Брэст. Але гэта хутка было падмацована сумеснай паяднанай працай між імі і Савецкаю ўладаю.

У назначаны сходам Пецярбургскай Організацыі Бел. Соц. Грамады ад 4 студзеня тэрмін (7 студзеня) адбылася агульная нарада беларускіх організацыяў у Пецярбурзе, накіонт заснаваньня Беларускага Нацыянальнага Камісарыяту. Народа падмацавала патрэбнасьць коардынацыі працы з Савецкаю ўладаю праз адчыненне Беларускага Нацыянальнага Камісарыяту. Заслухаўшы даклад прадстаўніка Бел. Соц. Дэмок. Партыі аб кандыдатах на камісара, яго намесьніка і сэкрэтара, ужо абгавораных Комітэтам Партыі, нарада згадзілася з прапазыцыяй паставіць Камісарам т. Чарвякова, намесьнікам камісара т. Скарынку і сэкрэтарам Камісарыяту—т. Жылуновіча. Назаўтра-ж пастанова на рады была падана ў Народны Камісарыят па нацыянальных справах, які і прыняў будучы склад Беларускага Нацыянальнага Камісарыяту...

Так паступова пасоўвалася левае крыло беларускага нацыянальнага рэволюцыйнага руху ў бок злучэньня свае працы з працаю ўлады работнікаў і сялян, завяршаючы гэтым адзін з сваіх гістарычных кругабегаў.